

masztották meg. A protestáns liturgia szempontjából amúgy nélkülözhető sekrestyét elbontották. Nyugati falának megtartott rövid csonkja ezután támpilléreként funkcionált. A „négyezeti” tér (az első periódusban hajó) északi falának nagy részét elbontották és újrafalazták. Az új fal tengelyében pedig egy közel félköríves lezárású ablaknyílást képeztek ki, feltehetően az ugyancsak ekkoriban elkészült szószék megvilágítására. Az oltár elbontása után egy új, lépcső nélküli, de valamivel magasabban húzódó agyagpadlót alakítottak ki. Természetesen az épületet új fedélszékekkel és zsindelettel fedték. A templom falait kívülről újrafalazták, majd fehérre meszelték ki.

1761-ben készült el a hajó kazettás famennyezete, valamint a nyugati kapu elé „porticust” emeltek. Nem kizárt, hogy a karzat nyugati része és talán a padok nagy része is ekkortájt készültek el. 1799-ben a szószékkorona készült el. 1861-ben a karzat északi bővítését végezték el. Az új szószék 1872-ben készült el.

1891-ben repedéseket észleltek a diadalíven, melynek következményeként a közigazgatási hatóság 1893-ban bezárta a templomot, egyúttal a hibák kijavítását rendelte el.

A beavatkozás következményeként a templom még meglévő középkori részletei eltűntek. Megállapíthatjuk, hogy a munkákat vezető kőműves nem állt feladata magaslatán, aki nemcsak a félköríves szentélyzáródás boltozatát bontotta el, hanem a megrepedt diadalívet is – statikai stabilitásának előidézőjeként pedig a hajó keleti sarkainak támjait jelölte meg, melyeket aztán szemrebbelés nélkül el is bontott. A hajó déli falának két középkori ablakát nyom nélkül tüntette el, helyükön két nagyméretű nyílást falazott ki. A félköríves szentélyzáródás két keleti ablakát elfalazták, míg a „szentélynégyezet” (korábbi hajó) déli ablakát szintén elbontották, az ablak alatti kegyúri fülkét pedig elfalazták. Munkájának megkoronázásaként elbontották a béli nyugati kapuzatot is. Helyén egy szegmensívvel lezárt, jellegtelen kaput alakítottak ki. Végezetül, a már boltozat nélküli félköríves szentélyzáródást a hajó magasságáig felfalazták, majd szürkéskékre festett deszkákból összetákoltt mennyezettel fedték. Feltehetően ekkor készülhetett el az agyagpadlót felváltó téglapadló. Nem sokkal e munkák befejezése után a „szentélynégyezet” elbontott déli középkori ablakának helyére – az északról áthelyezett szószék jobb megvilágítására – egy csúcsíves, áthidaló nélküli – ablakot nyitottak. Ezután már csak kisebb nagyobb karbantartási munkákat végeztek a templomon.

JUAN CABELLO

85. Csorvás határa

(Békés megye) Sza, A, Á, Kö, Kk

Nagy Dániel Sándor (SZTE) régészhallgató elkezdte a korábban (1975–1992) Pados Pál által rögzített lelőhelyek terepbejárással történő azonosítását, hitelesítését és pontosítását. Munkája során 2000-ben 77 régészeti lelőhelyet talált és dokumentált a terepen.

Ezek közül 36 lelőhelyen szarmata telep, 11 lelőhelyen avar telep, 29 lelőhelyen Árpád-kori telep és egy esetben késő középkori telep nyomait regisztrálta. Négy lelőhelyen szórvány szarmata, egy lelőhelyen szórvány avar kori és három esetben szórvány középkori leleteket talált.

A leletek a Munkácsy Mihály Múzeumba kerültek.

SZATMÁRI IMRE

86. Csömör, Kálvária

(Pest megye) Ő, Sza, Kö

1999. októberében a NOKIA Telecommunications Kft. mint építető szakhatósági hozzájárulást kért a Pest Megyei Múzeumok Igazgatóságától NOKIA rádiótelefonbázisállomás létesítéséhez Csömör-Kálvárián, a 023 hrsz. területen. A Kálvária régóta ismert és nyilvántartott régészeti lelőhely: itt van a középkori falu, a falu temploma, a templom körüli temető, továbbá őskori és szarmata település. A területen többször végeztünk terepbejárást, ezekből és egy magángyűjtő ajándékozásából sok kerámia, fémtárgyak, pénzek vannak a Tragor Ignác Múzeum gyűjteményében. A lelőhely jelentőségére való tekintettel az építkezéshez nem járultunk hozzá.

Sajnálatos módon a bázisállomást a múzeumigazgatóság, és a csömöri önkormányzat hozzájárulása nélkül mégis felépítették, ami abból derült ki, hogy a Budapesti Hírközlési Felügyelet meghívót küldött a bázisállomás fennmaradása ügyében 2000. május 30-ra összehívott egyeztető tárgyalásra.

A 2000. május 25-én elvégzett helyszíni szemlém során a következőket tapasztaltam: A dombtetőre épített, kerítéssel körbevett toronnyal és a mellette lévő berendezéssel mintegy 25 m² nagyságú területen ismeretlen mélységig pusztították el a lelőhelyet. Még nagyobb baj, hogy szintén a dombtetőn kb. 250 m² nagyságú felületen a talaj feltúrásával, a felső réteg letolásával szintén megbolygatták, illetve elpusztították a középkori település ide eső részét. A felszínen cserepek, ember- és állatcsontok, egy helyen kemence vagy tűzhely maradványai hevertek.

Valószínű, hogy amennyiben a torony fennmarad, a vele kapcsolatos tevékenység (pl. út építése) a lelőhely további pusztulását eredményezheti. Ezért a május 30-i egyeztető tárgyalásra küldött levelünkben természetesen nem járultunk hozzá a bázisállomás fennmaradásához. A történelekről tájékoztattam a megyei múzeumigazgatót, és kértem, hogy a múzeumigazgatóság tegyen feljelentést a lelőhely tudatos pusztítása miatt.

KÓVÁRI KLÁRA

87. Dalmand határa

(Tolna megye) Kk, I

Méhész-híd: A 2000. július 1-jén készített légi felvételen egykori vízfolyás és gödrök nyomai látszódtak. A helyszínen szeptember 28-án nem találtunk leleteket.

Nagy-tó: 2000. július 1-jén fotóztam a lelőhelyet, előtte nem volt ismert. A Nagy-tó völgye felé K-ÉK felől nyíló kisebb völgy két oldalán világos foltok láthatók a felvételeken. Ugyanitt a terepen a szántás színe kissé szürkésebb a környezeténél. A bejárás során (késő) középkori kerámiatöredékeket gyűjtöttem. A felvételeken a település két foltra látszik elkülönülni, a terepen viszont a leletek szóródása ezt nem igazolja, É-D irányban áthaladva több helyen is, folyamatosan jöttek elő a leletek.

Petőfi u.: A július 1-jei légi felderítés során találtam a lelőhelyet, az érett gabonában világosabb foltok régészeti lelőhelyre utaltak, kb. 150×150 m-es területen. A kisebb foltok közül kivált két nagyobb, hosszúkas nyom is. Szeptember 28-án végzett terepbejárásunk során a területen két foltban kő- és téglatöredékeket találtunk. Ezek közül a keletebbre, a Petőfi u. vonalában lévő ovális, a nagyjából sík terepből 30–40 cm-re kimagasló, kb. 10×20 m-es folt intenzívebb volt. Mivel a lelőhelyen számos késő középkori edénytöredéket találtunk, feltehetőleg középkori település és talán annak templomát sikerült azonosítanunk.

BERTÓK GÁBOR

88. Dány, Szentkirály

(Pest megye) Sza

2000. július 6-án Gódor András dányi polgármester bejelentése nyomán helyszíni szemlét tartottam a Dány községhez tartozó Szentkirályon, ami Dánytól DNy-ra, 6 km-re helyezkedik el félúton Dány és Isaszeg között, az országút mellett. Itt, az országúttal párhuzamosan kiépülő Andrassy úton (hrsz. 1942/5) építkeztek.

A leletek – szarmata kézzel formált fazék fenéktöredéke, fedő gombja, néhány szürke, korongolt edényoldal, egy kívül-belül barna festésű római tál fenéktöredéke és néhány állatcsont – a bejelentő kőművesek elbeszélése szerint a (most már csaknem kész) ház és melléképületek alapozásakor kerültek elő szétszórva a telek egész területén, a mai felszíntől kb. 80 cm mélyen. Ez alapján úgy tűnik, hogy a leletek nem köthetők objektumhoz, csak réteghez.

A topográfiai terepbejárások idején körülhatárolt lelőhelyek közül kettő is található a szóban forgó telek közvetlen szomszédságában. Mindkettő Pusztaszentkirály-Tápió-part néven szerepel: 5/10. és 5/11. lh. A Felső-Tápióra futó enyhén lejtő dombháton kerültek elő, hasonlóan az Andrassy úti lelőhelyhez. Mivel csak az 5/11. lelőhelyen találtak szarmata cserepet, valószínűnek tűnik, hogy az Andrassy úti lelőhely is ennek a nyúlványa.

Az építkezés területén még kisebb földmunkák várhatók. Ezek megfigyelésének szükségességére levélben hívom fel a tulajdonos és az önkormányzat figyelmét.

A Drag. 37. formát utánzó római táltöredék alapján a lelet a 2–4. századra keltezhető.

KULCSÁR VALÉRIA

89. Decs, Ete

(Tolna megye) Kö

A mintegy 700×300 m kiterjedésű mezőváros intenzív terepbejárását 1997-ben kezdtük el, majd 1999-ben folytattuk. A lelőhely D-i részén halad az ún. decsi Szőlőhegyi út. 2000 márciusában az út É-i oldalán folytattuk a terepbejárást. Annak ellenére, hogy az egész terület szántás, a megfigyelési körülmények nem voltak azonosak. A lelőhely e nagyobbodik, É-i felén be tudtuk fejezni a munkát. A felszínen közepes sűrűségben fordultak elő edénytöredékek, kályhaszemtöredékek, néhány vastárgy, illetve bronz. Az egykori házak helyén elég sok az állatcsont is. A település legintenzívebb részein több kiszántott tűzhelyet, kemencét, kormos, paticsos foltot figyeltünk meg.

A költségeket a mezőváros kutatására kapott OTKA pályázati pénzből fedezzük. A 2000. évi költség kb. 80 000 Ft.

Az ősz folyamán a Szőlőhegyi úttól D-re lévő területet jártuk be. A vizenyős területből alig kiemelkedő dombot már a 19. század második felétől szántották, ezért itt nagyon nagy a pusztulás: itt már légi fotón sem látszanak objektumok; az edénytöredékek pedig igen apróra törték. A talaj megfigyelésre alkalmas volt. Leletek csak az ártérből kiemelkedő dombháton fordultak elő. Objektumra utaló nyomokat (tégla- és kőtörmelék) a templomtól D-re fekvő területen figyeltünk meg. A kerámiatöredékek igen aprók. Zömük fazéktöredék, de találtunk kályhaszem-, kályhacsempe-, fedő-, korsó-, csésze- és bogrács-töredékeket is. A felszínről gyűjtöttünk be egy ép lakatot, egy kulcsot, több késtöredéket is. A leletek az ármentes dombháton elég sűrűn fordulnak elő.

Ezzel befejeztük Ete középkori mezőváros intenzív terepbejárását, összesen 416 db 20×20 m-es négyzetet jártunk be részletesen.

MIKLÓS ZSUZSA – VIZI MÁRTA

90. Decs, Pulavár

(Tolna megye) Ø

A Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma 1999–2000. évi felhasználásra 307 000 Ft támogatást nyújtott a Tolna megyei földvárkutatáshoz. Cél a mezőgazdasági munkák miatt már teljesen elpusztult, felszíni nyomokat már nem mutató őskori és középkori várak felderítése volt. A légi fotózást 1999 decemberében hóban, valamint 2000 tavaszán, különböző megfigyelési és időjárási körülmények között végeztem.

Pulavár esetében a kutatás eredménytelen maradt, erődítésre utaló nyomokat nem láttam.

MIKLÓS ZSUZSA

91. Dénesfa, Cseri-dűlő

(Győr-Moson-Sopron megye) Ő, Rő, Kk

2000. február 7-én helyszíni szemlét folytattunk Dénesfa határában a Kapuvár–Répcelak közötti gázvezeték